

Brydninger i Højre 1894-1901

Af Jan Nørgaard Petersen

Højre gik stærkt tilbage i årene 1894 til 1901. Partiet sad på regeringsmagten med svage ministerier og ønskede fortsat at holde Venstre borte ud fra »det gamle Højre«s grundlovsopfattelse. Enigheden i partiet var dog ikke stor, og heller ikke bevægeligheden, selv om både Lars Dinesen og Jacob Scavenius søgte mod nyorientering hver på deres måde. Om Højres brydninger i »de syv kedelige år« skriver cand. mag. Jan Nørgaard Petersen.

'De syv kedelige år' kunne man fristes til at kalde årene fra det storpolitiske forlig indgåelse i 1894 til systemskiftet i 1901, så lidet spændende forekommer de at være sammenlignet med den forudgående kampperiodes stærke konfrontationer og den efterfølgende tids mange banebrydende lovgivningsarbejder og knæsætning af en ny forfatningsskik. Disse overgangsår var et langt stykke præget af en tomgangsfølelse – jvf. bl.a. den faldende stemmeprocent ved folketingsvalgene – og synes ej heller at have virket særlig tillokkende på historikere; hvad specielt det i denne periode vigende højreparti angår, er der bortset fra et par fremstillinger¹ enten tale om en overfladisk behandling i generelle historiske værker eller om partihistorier.²

Det er ellers ikke, fordi perioden 1894-1901 er kendetegnet ved et sparsomt kildemateriale, tværtimod er der for Højres vedkommende en næsten overvældende rigdom af upubliceret og samtidigt publiceret kildestof. Ud over privatarkiver, beretninger fra de årlige delegeretmøder, protokoller over repræsentantskabs- og forretningsudvalgsmøder (hvorimod ingen af højregrupperne på rigsdagen førte protokol over deres møder) og talrige pjecer er der i denne fremstilling fokuseret på Højres stadig anselige presse, især må den halvthundrede blade store provinspresse siges at udgøre et udmærket barometer på strømninger og holdninger i lokale højresamfund vest for Valby Bakke. Det er tilmed et område, som kun i ringe udstrækning har været genstand for systematisk

1. Niels Petersen: 'Forliget og omgruppering', s. 91-116 i 'Den politiske magtkamp 1866-1901' (1968, red. af P. Salomonsson) samt V. Dybdahl: 'Partier og Erhverv' (1969).

2. Næmlig dels 'Politikens Danmarkshist.', bd. 12 (V. Dybdahl, 1964) og 'Schultz' Danmarkshist.', bd. V (P. Munch 1942), dels Alfred Bindselev: 'Konservatismens historie i Danmark fra 1848 til 1936', bd. II (1936) og Julius Schovelin: 'Blade af Højres historie' (1931).

forskning med henblik på forholdene inden for Højre i denne periode.

Når man taler om Højre, bør det i øvrigt understreges, at det er en størrelse med to hoveder, nemlig rigsdagsrepræsentanterne og partiorganisationen (som indtil 1895 bestod af såvel højreforeninger som konservative klubber, sidstnævnte endog med egen centralledelse, som formelt var underlagt partiets samlede ledelse). Det forhold, at partiorganisationens ledende organer (repræsentantskab og forretningsudvalg) fastlagde partiets officielle politik, konfirmeret af delegeretmøderne, sammenholdt med den kendsgerning, at i partiorganisationernes barnealder var rigsdagsmændenes selvstændighed større, end tilfældet er i dag (det gjaldt i hvert fald de ikke-socialistiske partier), kunne formodes at have ført til konflikter. Det var dog ikke tilfældet, dels fordi der var et vist person-sammenfald, dels (og især) fordi én fløj i Højre i det meste af perioden var dominerende begge steder. En beskrivelse af Højre i denne periode vil uvilkårligt få hældning mod partiorganisationen, dels på grund af kildematerialets slagside, dels fordi fløjenes indbyrdes opgør hovedsagelig fandt sted inden for denne ramme.

Højre i tiden op til 1894

Hvorledes kunne det gå for sig, at det højreparti, som i den forfatningspolitiske kamps polariserede 80'ere gav indtryk af at være så magtfuldt og så enigt, i 1901 nærmest syntes at opgive ævret efter at have været plaget af interne stridigheder 90'erne igennem? Hvad var baggrunden for disse interne opgør?

I denne forbindelse er det værd at gøre sig klart, hvad Højre var for et parti i tiden fra dets 'opdukken' i 1870'ernes slutning til forliget i 1894. Det var en negativ enighed, som havde skabt partiet, nemlig enighed om at holde Venstre borte fra regeringsmagten, og vælgermæssigt var Højre en broget flok med basis i næsten alle sociale lag; dog, selv om partiet var bredt sammensat, var det – som påvist af Dybdahl i 'Partier og Erhverv' – de sociale grupper, som man traditionelt har forbundet med Højre, nemlig godsejere (især) og embedsmænd, der dominerede dets ledende organer såvel på som uden for rigsdagen. Trykket fra Venstre banede vejen for sammenholdet i de fortumlede 80'ere, og de relativt få oppositionelle elementer (Børsoppositionen, de gamle nationalliberale) enten underkastede sig (som f.eks. Carl Ploug) eller forlod partiet (som f.eks. Christopher Hage). At det ved et par lejligheder i sidste halvdel af 1880'erne kom til forhandlinger for at få den storpolitiske strid afsluttet – f.eks.

påskeforhandlingerne i 1888 – er et tegn på, at der var kompromisvillige elementer i Højre, og på partiets delegeretmøder i samme tidsrum anes da også en skillelinje mellem 'høge' og 'duer', selv om sidstnævntes pip var få og svage.³

Der var således højrefolk i venteposition, da Frede Bojsen i 1890 foreslog, at man forsøgte at gøre ende på konflikten ved 'at gøde jorden' gennem et praktisk og i øvrigt tiltrængt lovgivningsarbejde; den indledende forhandlingspolitik påvirkede imidlertid ikke umiddelbart forholdene inden for Højre, først og fremmest fordi dens rækkevidde ikke syntes at gå op for mange højremænd, men da forhandlingerne gik ind i sin forligsfase i samlingen 1892-93, løsnedes der op for de forskellige tendenser i partiet, og modsætningerne skærpedes. Det er vanskeligt at overskue disse tendensers udbredelse og styrke, bl.a. fordi der ikke blev lavet beretninger fra delegeretmøderne 1892-94 (og kun en halv beretning fra mødet i 1891), men partiet synes på dette tidspunkt at have været delt i tre fløje, nemlig

- a) en forligsfløj, som særligt havde sin styrke i forretningsudvalg og repræsentantskab,
- b) en anti-forligsfløj, som var stærkt forankret i de konservative klubber, sekunderet af nogle få fronderende rigsdagsmænd, og
- c) en fløj af tøvende, hvis stillingtagen i sidste ende skulle blive afgørende.

Det første stridspunkt mellem forligstilhængere og forligsmodstandere var det uofficielle, men udstrakte valgsamarbejde, som havde fundet sted mellem Højre og Bojsens forhandlende Venstre ved folketingsvalget 20. april 1892. Dette valgsamarbejde, hvis primus motor var sekretæren i Højres forretningsudvalg, Lars Dinesen, bestod først og fremmest i, at Højre undlod at opstille i en række kredse for at hjælpe forhandlende venstremænd. Følgen var, at partiets kandidattal faldt fra 89 i 1890 til 61 i 1892, i rene landkredse fra 20 til 7, og at dets stemmetal faldt med 14-15%⁴; mandatmæssigt gav valget dog gevinst for Højre, idet det kunne

3. F.eks. på Højres delegeretmøde i 1887, Beretningen s. 40f., 42f. og 58f.

4. Højres stemmetal faldt fra ca. 86.000 til ca. 73.500; disse tal stammer fra en sammenlægning af de enkelte kredsers stemmetal, således som de foreligger i Statistiske Meddelelser 3 rk., bind 13, hæfte 1, sammenholdt med J. P. Nordengaard: »Valgene til Rigsdagen i 100 år« (1949), da Stat. Med. ikke angiver ikke-valgte kandidaters partitilhørsforhold. Disse tal stemmer ikke overens med de tal, som bl.a. Schultz' Danmarks-historie, bd. V, s. 363 kommer med (78.000), og at uenigheden ikke indskrænker sig til Højre illustreres af, at medens Stat. Med. (s. 118) angiver det samlede antal afgivne stemmer ved 1892-valget (= Færøerne) til 209.000, giver en sammentælling af de enkelte partiers stemmetal i Schultz 224.000. Divergensen indskrænker sig i øvrigt ikke blot

notere en fremgang på seks mandater til 31 (incl. den 'blakkede' Klein i Viborg). Da Det forhandlende Venstre samtidig havde en beskeden gevinst på et enkelt mandat, konsolideredes forhandlingspartiernes flertal i folketinget.

Allerede på Højres delegeretmøde i december 1891 havde fhv. kultusminister Jacob Scavenius⁵ forsøgt at binde partiledelsen til ikke at indgå et valgsamarbejde,⁶ og i en række artikler – inspireret af Scavenius – i bladet 'København' i slutningen af september 1892 bebrejdedes Dinesen den rolle, han havde spillet i den stedfundne valgsamvirken; han fik dog en næsten enstemmig opbakning af Højres repræsentantskab et par uger senere (kun Villars Lunn, landstingsmedlem, stemte imod). På Højres delegeretmøde i december 1892 kom Scavenius med et nyt forsøg på at strø grus i forligsmaskinen, idet han prøvede at forpligte Højres forligsforhandlere til ikke at indgå et forlig, som ville indebære besparelser på de militære budgetter; også dette udspil kvaltes af den forligsivrige partiledelse.⁷ På samme tidspunkt holdt de konservative klubber delegeret-

til dette valg, men gør sig også – i større eller mindre grad – gældende ved periodens øvrige valg. Hvori den bundet står ikke denne artikels forfatter klart, men de tal, som den samtidige presse opgiver (f.ex. »Berl. Tid.«, 21/4 1892 og »Politiken«, 27 & 29/4 1892), stemmer overens med Stat. Meddelelsers.

5. Den kendsgerning, at Scavenius i en samtidig skrivelse til sine ministerkolleger (jvf. C. Trock i Jyske Samlinger, bd. IV (1957-58), s. 294-305), som han søgte at overtale til at støtte sin forbliven i regeringen, lagde hovedvægten på at forsvare sig imod anklagen for at have koketteret med brandesianismen, kunne tyde på, at historikerne for beredvilligt har accepteret Scavenius' senere offentlige forklaring (f.eks. i 'Nationaltid.', 29/6 1911 (»Et Tilbageblik«)) – støttet af Frede Bojsen i 'Frede Bojsens politiske erindringer' (1963), s. 207 – at han blev fjernet, fordi han var en hindring for forhandlingspolitikken, hvilket han (såvel som Bojsen) havde en klar interesse i at fremhæve.
6. Betegnende nok er den politiske diskussion ikke med i beretningen fra mødet, men Scavenius' initiativ omtales i beretningen fra klubbernes delegeretmøde 7 & 9/12 1891 (1892), s. 67 samt af ham selv på Højres delegeretmøde 11-12/12 1896, beretningen s. 41f.
7. Jvf. beretning fra generalauditør H. C. Steffensen af dec. 1892, vedlagt protokol fra Højres repræsentantskab (Højres protokol), bd. 3. Det synes ikke at have været den eneste aktion, anti-forligsfløjen havde haft i sinde med henblik på delegeretmødet, thi på bagsiden af Scavenius' ændringsforslag til resolutionen (også vedlagt protokollen) omtales et møde på hotel Phønix 8/12, hvor man diskuterede fremsættelsen af et resolutionsforslag på det kommende delegeretmøde, hvorefter forligsforhandlingerne skulle indstilles, hvis de ikke bragtes til afslutning i indeværende samling, thi deres »fortsættelse vil frembringe en øjensynlig fare for Højres hensmuldren og opløsning«. Man besluttede ikke at fremsætte forslaget, som muligvis er identisk med det, som Villars Lunn samme dag havde fremsat i Højres repræsentantskab, men som han havde trukket tilbage, da der var almindelig modstand imod det (Højres protokol, bd. 3). I øvrigt er det sandsynligvis den aktion f:a »en kreds af yderste Højre«, som Bojsen omtaler (op. cit., s. 236), i hvert fald optræder et par af navnene begge steder, nemlig de to folketingsmænd, kaptajn Jagd og Niels Andersen, Søholm.

møde, og på dette vedtoges en resolution, som ved at anbefale opstilling af så mange højremænd som muligt ved det næste folketingsvalg vendte sig imod et valgsamarbejde med Det forhandlende Venstre.⁸ Deres uvilje bundede i, at den lokale valgpolitik var de enkelte klubbers vigtigste arbejdsfelt, men den afspejlede også en udbredt reaktion blandt lokale højretillidsmænd, for hvem det var svært at kapere forligspolitikken, at betragte gårsdagens fjender som dagens og morgendagens venner. Denne følelse har sikkert også været ret almindelig i højreforeningerne, men i modsætning til disse havde klubberne en selvstændig katalysator for slig utilfredshed, nemlig deres egne delegeretmøder.

Forligsforhandlingerne nåede ikke til et resultat i samlingen 1892-93, men strandede på modstand fra krigsminister Bahnson, med hvem Jacob Scavenius i øvrigt synes at have handlet i forståelse på Højres delegeretmøde (jvf. den i note 7 omtalte beretning fra Steffensen). Tiden var endnu ikke moden til at udfordre Bahnson, som besvarede Bojsens ønsker om militære besparelser med krav om en udgiftsforøgelse på ¼ mill. kr.! Nødvendigheden af militære besparelser for at få Det forhandlende Venstre med til et forlig stod desuden endnu ikke klart for en del af Højres forligstilhængere, men én var helt på det rene dermed, nemlig Lars Dinesen, som i januar 1893 havde vist Bojsen et udkast til en ny hærordning indeholdende besparelser på ca. 200.000 kr.⁹ Alene det, at Dinesen på dette tidspunkt ikke kunne trænge igennem inden for forligsfløjen med sit besparelsesforslag, viser, at det er ukorrekt at kalde forligsfløjen for Dinesen-fløjen. Dinesen repræsenterede en særlig forligsivrig tendens i Højre, en tendens som især havde tilhængere i folketingsgruppen,¹⁰ men hvis synspunkter endnu på dette tidspunkt (de første måneder af 1893) kun vandt beskeden genklang i partiet.

Kan man på den anden side kalde forligsmodstanderne for Scavenius-fløjen, en betegnelse bl.a. Bojsen benytter sig af? Også det forekommer at være en tvivlsom parallellisering, for ulig de fleste andre på denne fløj i Højre var Scavenius – som det fremgår af hans pjece 'Om Forliget og dets Betingelser' fra sommeren 1893 – villig til vidtgående politiske og forfatningspolitiske indrømmelser for at få Venstre med til et forlig. Han havde aldrig været – hvilket man kan have folk som kaptajn Jagd og ingeniør Villars Lunn mistænkt for – provisorist for provisorismens skyld, men for

8. Beretning fra klubbernes delegeretmøde 8 & 10/12 1892 (1893), s. 49.

9. Bojsen, op. cit. s. 241 og 244.

10. Jvf. Protokol over folketingets Højres forhandlinger i Lars Dinesens arkiv (E 1b) for 16 & 31/3 1893.

forsvarssagens. Scavenius var bastant i sin modstand imod militære nedskæringer, men da netop disse var nødvendige for Bojsen for at få forliget 'til at glide ned', kobledes Scavenius sammen med dem, som ikke synes at ville have accepteret noget forlig, med mindre det indebar Venstres underkastelse, og som så en åbenbar interesse i at udnytte den tidligere kultusministers prestige. Der er ingen grund til at betvivle oprigtigheden i Scavenius' synspunkter, som de kom frem i ovennævnte pjece, især ikke da han fastholdt dem i de følgende år, uden at de politisk set blev mere opportune.

For forligsmulighederne måtte samlingen 1893-94 blive den afgørende; Det forhandlende Venstre ville finde det overordentlig skadeligt for sin troværdighed med endnu et forhandlingsammenbrud. De deciderede forligsmotstandere blandt Højres rigsdagsmænd havde hele tiden været få, og deres isolation sattes nu i relief. I landstingsgruppen var Henning Matzen¹¹ allerede tidligere blevet detroniseret som ordfører, en post der var overtaget af forligstilhænger, generalauditør Steffensen, og da Scavenius i oktober 1893 forsøgte at blive valgt til bestyrelsen for Folketingets Højre (hvor Dinesen sad), fik han én stemme (sin egen?!). Op til delegeretmødet i december 1893 strammede den forligsvenlige partiledelse grebet, bl.a. fik de konservative klubbers centralledelse mundkurv på,¹² og delegeretmødets udfald blev da også en bekræftelse af den hidtil førte politik med et forlig for øje. Mødet blev i øvrigt Lars Dinesens sidste indsats for forligspolitikken; dagen efter rantes han af en blodprop og var sat ud af spillet i adskillige måneder.

Som tidligere nævnt blev det afgørende for mulighederne for at komme til et forlig, at gruppen af tøvende, som især fandtes i Højres landstingsgruppe, begyndte – omend for manges vedkommende uden særlig stor begejstring¹³ – at indse nødvendigheden af et forlig. I denne forbin-

11. Professor Matzen havde i foråret 1892 nedlagt sit hverv som formand for Højres forretningsudvalg, uden at Højres protokol (bd. 3, 27/5 1892) angiver nogen begrundelse for dette skridt (han efterfulgtes af den forligsvenlige greve Moltke (-Lystrup), som tillige var formand for landstingets Højre). Begrundelse kom Matzen derimod med, da han i dec. 1893 udtrådte af Højres repræsentantskab, thi ifølge ham var partiledelsen ikke i forståelse med regeringen (Højres protokol, bd. 3., 8/12 1893).

12. Højres protokol, bd. 3, 15 & 24/11 1893.

13. Højsteretssagfører P. G. C. Jensens holdning er illustrerende for denne gruppe – jvf. hans dagbogsoptegnelse 2/4 1894 (dagbogen findes i hans arkiv, C). Som en antydning af uvilje imod forliget kan det ret store antal landstingsmænds fravær under de afgørende afstemninger om forligets forskellige dele muligvis ses; imellem en tredje- og en fjerdedel af Højres landstingsgruppe var ikke til stede, men da der i landstinget ikke blev foretaget navneopråb, er det ikke muligt at konstatere, hvem der stod for denne 'skjulte opposition'. Rigsdagstid. 1893-94, Lt. sp. 1875 og 1890.

delse var det især vigtigt, at Højres to mest fremtrædende militære repræsentanter på rigsdagen (efter krigsminister Bahnson og marineminister Ravn), henholdsvis general Hedemann i landstinget og general Thomsen i folketinget, nu gik ind for militære besparelser; det var en afgørende faktor i overvindelsen af Bahnsons modstand, som konsejlspræsident Estrup nu ikke længere kunne skyde foran sig. Det vidner om sidstnævntes magtfulde position, at hans vægning ved at gå af nær havde væltet hele den møjsommeligt opnåede overenskomst, men da Højres forligsforhandlere overvandt deres betænkelighed ved at lægge pres på regeringschefen, gik denne slutteligt med til at afgive en erklæring, hvori hans afgang stilledes i udsigt. Dermed var det storpolitiske forlig en kendsgerning.

Forliget og situationen op til folketingsvalget i 1895

Forfatningspolitisk set var forliget en sejr for Højre, thi Venstre havde ikke fået opfyldt sit hovedkrav fra kampperioden: folketingsparlamentarismen. Dertil kom, at Venstres splittelse uddybedes ved det skete, endda i en sådan grad at det skulle vare henved et par årtier, før såret fra 1894 heledes. For Det forhandlende Venstre, som splittedes i forligsforhandlingernes allersidste fase, var det afgørende, hvad der kom efter Estrup. Eftersom forliget var en markering af et nyt samarbejdsmonster i dansk politik – med en moderat/konservativ blok over for en radikal/(-socialistisk) –, hvad var da naturligere end at lade denne situation udkrystallisere sig i et regeringssamarbejde mellem Højre og Det forhandlende Venstre? Det forbavsende er, at emnet tilsyneladende slet ikke blev berørt under forligsforhandlingerne, ej heller i tiden derefter. Velkendt er Bojsens uvilje mod at blive minister, men dertil kommer, at tanken om et koalitionsministerium havde mistet tilhængere blandt forhandlende venstremænd efter partiets splittelse.¹⁴ I Højre synes tanken om et koalitionsministerium nærmest at have været tabu; partiets forhandlere havde i deres anstrengelser for at få Estrup til at afgive sin erklæring vovet sig så langt frem, at et eventuelt forsøg på at foruddiskontere det kommende ministeriums sammensætning kunne have medført Højres sprængning (og Estrups forbliven). Selv om det nye ministerium under baron Reedtz-Thotts ledelse ubetinget stillede sig på forligets

14. Jvf. Harald Holm: »Forligets første Rigsdagssamling 1894-95. En Redegørelse.« (1895) s. 3 og Niels Neergaard: »Erindringer« (1935) s. 328.

grund, var det afgjort ikke Bojsens livret, eftersom det indeholdt provisorieunderskrivere, men samarbejdet mellem de to forligspartier fortsattes dog i den ikke særlig frodige samling 1894-95.

Efter forligets indgåelse accepterede forligsmodstanderne i Højre tilsyneladende tingenes tilstand. Jacob Scavenius resignerede og stemte for forliget, hvorefter han tog orlov fra folketinget og drog udenlands, et skridt der kunne minde om et politisk eksil, men som sandsynligvis først og fremmest var betinget af private grunde. Klubbernes tidligere så sprælske centralledelse måtte gå Canossa-gang til Højres forretningsudvalg for at bede om økonomisk hjælp (som bevilgedes den).¹⁵ Estrups afgang i begyndelsen af august 1894 vakte imidlertid den slumrende utilfredshed til live igen, hvilket bl.a. kom frem på et af klubberne arrangeret møde i Sorø en måned senere.¹⁶ Nogle måneder senere kom den afgørende udfordring fra klubberne, thi på deres delegeretmøde 18/12 vedtoges det at udvide deres centralorganisation, så at højreforeninger også kunne blive medlemmer deraf.¹⁷ Denne handling måtte af Højres forretningsudvalg føles som en direkte udæskning, for den indebar, at den vertikale deling af partiet i to organisationer med hver sin overledelse, som havde været en latent mulighed siden skabelsen af klubbernes centralledelse i midten af 1880'erne, nu var kommet snublende nær. Forretningsudvalget var heller ikke sen til at tage den kastede handske op og iværksatte en række foranstaltninger for at gøre det klart, at i Højres organisation var klubbernes ledelse kun at betragte som anden violin.¹⁸ Sidstnævnte gav efter – dog ikke uden sværdslag – og dermed var vejen banet for et valgsamarbejde med Det forhandlende Venstre á la 1892. Selv om Lars Dinesen, der var vendt tilbage til aktiv politik i eftersommeren 1894, denne gang var forsigtigere med at gribe ind i de lokale opstillinger,¹⁹ forblev Højres kandidattal næsten uændret (steg fra 61 til 62), og det på trods af at antallet af folketingskredse var forøget med tolv (fra 102 til 114).

15. Brev fra generalauditør Steffensen til Dinesen af 13/6 1894 (Dinesens arkiv, A, pk 5)

16. 'Berlingske Tidende', 3/9 1894 (aften).

17. 'Berlingske Tidende', 18/12 1894 (aften) («De forenede konservative klubbers delegeretmøde»).

18. Højres protokol, bd. 3, 21/12 1894 samt vedlagt korrespondance dec. 1894 – feb. 1895 mellem Højres forretningsudvalg og klubbernes centralledelse.

19. En klage fra Villars Lunn over indblanding i Holbæk-kredsen har sikkert medvirket til at lægge en dæmper på Dinesen (Højres protokol, bd. 3, 26/2 1895).

Folketingsvalget 9. april 1895 og reaktionen inden for Højre

Valget måtte af forligsfløjen inden for Højre nærmest føles som et spørgsmål om knald eller fald. Valget pegede i retning af det sidste, for forligspartierne mistede deres flertal, hvortil kom, at udfaldet især blev en bet for Højre; hele gevinsten fra 1892 røg sig en tur, men hvad der var værre: Det stemmemæssige styrtdyk fortsatte, partiet noteredes nu kun for 63.700 stemmer (1890: 86.000). Det var især på landet, at Højre havde mistet terræn, hvilket for en stor del skyldtes hensyntagen til samarbejdspartneren, Det forhandlende Venstre (Højre opstillede nu kun i 6 rene landkredse, 1890: 20). Men også blandt købstadsvælgerne havde tendensen været umiskendelig (1890: 27.500, 1892: 23.700, 1895: 21.800), og hvad der m.h.t. 1895-valget kunne give stof til eftertanke for ledende højrepolitikere var, at medens Højre i 1892 var gået frem i kredse med store købstæder (Helsingør, Slagelse, Odense, Fredericia, Ålborg, Randers, Horsens og Århus), gik partiet nu også væsentligt tilbage her, idet disse kredse noterede sig for over 1/3 af tilbagegangen blandt købstadsvælgerne (uden at det dog fik mandatmæssige konsekvenser). Desuden gik Højre også tilbage i København, hvor det nu kun havde 4 ud af 13 kredse. Stemmemæssigt så tilbagegangen her ret beskeden ud (1892: 15.400, 1895: 14.500), men den var i virkeligheden ret alvorlig, thi medens der i 1892 havde været kåring i to højrekredse, var der stemmeafgivning i samtlige københavnske kredse i 1895.²⁰

På to valg havde Højre måttet sige farvel til over en fjerdedel af sine vælgere, og det affødte en kraftig reaktion fra visse sider i partiet, en reaktion der havde karakter af et oprør imod den hidtil førte politik og de mænd i partiledelsen, som havde været de ivrigste talsmænd for denne politik. I en række af Højres provinsaviser²¹ – ivrigt sekunderet af de københavnske 'Nationaltidende' og 'Avisen' – fremsattes krav om en reorganisation af partiet efter det forsmædelige valgnederlag; i nogle af

20. Statistiske Meddelelser, 3. rk., bd. 13, ht. 1 & 4. rk., bd. 3, ht. 4 og Nordengaard, op. cit. I øvrigt faldt den generelle stemmeprocent ved valget, og muligvis skyldes en del af Højres tilbagegang dette for 90'erne så typiske træk. Ved opdelingen i land- og købstadsvælgere er kredsene i Københavns umiddelbare nærhed (Frederiksberg, Valby og Lyngby) ikke taget med, men deres udeladelse forrykker næppe det givne indtryk.

21. Der tegner sig ikke noget bestemt geografisk mønster imellem de aviser, som maner til besindighed, og de, som kræver reorganisation. Blandt sidstnævnte, som var den største gruppe, var 'Nordsjælland' (Helsingør) at betragte som en slags spydspids; bladet rettede sit skyts direkte mod Lars Dinesen (f.eks. 16/4, »Reorganisationen I«). Næsten alle dets artikler var skrevet under mærket 'Homo', bag hvilket skjulte sig en ung journalist ved navn Asger Karstensen (dennes 'Et liv i politik' (1940) s. 24).

bladene var der tale om en veritabel pressekampagne. Den igangsatte utilfredshedsbølge havde sin kanal inden for partiorganisationen parat, thi 27. april – altså allerede 18 dage efter valget – holdt de konservative klubber et ekstraordinært delegeretmøde²² med repræsentanter for 36 klubber samt 11 særligt indbudte højremænd. Oplægget fra klubbernes centralledelse var radikalt, nemlig et brud med Højres forretningsudvalg, men stemningen på mødet gik i retning af at foranstalte en kursændring inden for rammerne af partiets hidtidige organisation. Man enedes om at kræve et ekstraordinært delegeretmøde for Højres samlede organisation indkaldt til juni, et krav som 'Foreningen af Højres Provinsredaktører' tilsluttede sig dagen efter.²³ Det kom imidlertid ikke til noget delegeretmøde i juni, derimod opnåedes på et møde i Højres repræsentantskab 13. juni et kompromis om et delegeretmøde til oktober (delegeretmøderne holdtes normalt i december);²⁴ tilsyneladende var det lykkedes forligsfløjen i partiledelsen at inddæmme oprøret, at få et pusterum i det mindste. Én fjer i hatten havde 'oprørmændene' dog fået: Lars Dinesen var blevet nødt til at nedlægge sit hverv som sekretær for Højres forretningsudvalg, angiveligt fordi han var kommet i et personligt modsætningsforhold til repræsentantskabets formand, grev Sophus Skeel.²⁵

Havde oprøret været den reaktion fra byhøjre, som (trods alt) kun i mindre omfang havde manifesteret sig ved valget i april? Det politiske sigte var i hvert fald tydeligt: Ikke mere samarbejde med Det forhandlende Venstre, som man mente havde kostet Højre så dyrt (den stemmæssige åreladning på landet, forligets agrarpregede følgelove, Estrups afgang). Et blik på klubbernes ekstraordinære delegeretmøde 27. april peger i samme retning: Så godt som alle talerne kom enten fra købstæderne eller København, alle de 11 særligt indbudte var byrepræsentanter (deraf 8 fra hovedstaden), og som en af de få repræsentanter fra landet, som havde ordet, sagde, var næsten ingen fra landklubberne mødt på grund af det korte varsel.²⁶ Et andet interessant aspekt ved denne gruppe af utilfredse var, at den næsten udelukkende bestod af folk uden for rigsdagen (med den allestedsnærværende forligsmodstander Villars Lunn

22. Beretning fra de konservative klubbers ekstraordinære delegeretmøde 27/4 1895 (1895), s. 22ff., 40ff., 62, 78 og 81f.

23. Redaktør Just-Nielsen, 'Frederiksborg Amts Dagblad', fungerede som Dinesens 'spion' på mødet, jvf. brev af 29/4 1895 (Dinesens arkiv, A (breve), pk. 4).

24. Højres protokol, bd. 3.

25. Det kan ikke udelukkes, at Dinesen faldt som offer for en politisk intrige, thi i to breve af henholdsvis 3 & 9/5 1895 til generalauditør Steffensen (dennes arkiv, A1 2) havde Skeel givet udtryk for det ønskelige i en reorganisation af Højre.

26. Beretningen, cit. i n. 22, s. 44.

som en af undtagelserne), og selv om oprøret som sådan ikke var vendt imod rigsdagsmændene, luftedes fra visse sider en utilfredshed med disses dominans i partiledelsen,²⁷ et spørgsmål som skulle blive af stor betydning senere hen.

Det var altså ikke i månederne umiddelbart efter april-valget lykkedes de oprørske klubber og deres støtter at gennemtrumfe en reorganisering – det vil sige et politisk kursskifte –, men i september 1895 skete der noget, som viste, at de ikke havde i sinde at sidde med hænderne i skødet i tiden op til delegeretmødet i oktober. I en skrivelse af 5. september til Højres repræsentantskab underskrevet af 8 'oprørsmænd' og 3 rigsdagsmænd krævedes en forhandling om en ændring af vedtægterne for valg af repræsentantskabet, ligesom man ønskede indflydelse på, hvem der skulle sidde i det på det kommende delegeretmøde valgte repræsentantskab; til gengæld skulle klubbernes centralorganisation og egne delegeretmøder ophøre.²⁸ Det forbavsende er, at under de påfølgende forhandlinger i oktober blev så godt som alle kravene opfyldt af Højres partiledelse.²⁹ Hvad betingede den forandrede situation i september-oktober sammenlignet med juni? 'Oprørsmændene' havde fået magtfulde allierede!

Hvad der helt nøjagtigt har fundet sted er lidt dunkelt,³⁰ men tilsyneladende er der i de politisk set stille sommermåneder blevet knyttet en kontakt mellem 'oprørsmændene' og folk fra partiledelse og rigsdag, som heller ikke har været tilfredse med tingenes tilstand. Disse sidste repræsenterede, hvad man kunne kalde 'det gamle Højre', en gruppe byrepræsentanter og storlandbrugere især med basis i landstingets højre, og havde fortrinsvis været at finde blandt dem, der havde stået tøvende over for udviklingen op til forliget. Efter folketingsvalget 9. april 1895 havde flere inden for denne gruppe indset nødvendigheden af et kursskifte, hvis en sprængning af Højre skulle forhindres, samtidig med at også de gerne så, at partiet lagde luft mellem sig og Det forhandlende Venstre. En af de mest aktive hos denne fløj var højesteretssagfører P. G. C. Jensen, som for delegeretmødet 25.-26. oktober 1895 forelagde det forslag til vedtægtsændring m.m., man var nået til enighed med 'oprørsmændene' om.

27. Beretningen, s. 62f. & 74. Siden Højres delegeretmøde i dec. 1894 sad rigsdagsmændene på 18 af de 30 pladser i Højres repræsentantskab.

28. En afskrift af skrivelsen findes i Lars Dinesens arkiv, E 8.

29. Højres protokol, bd. 4, 8 & 25/10 1895.

30. Kildematerialet er af en noget sparsom natur, men oplysende er et par breve fra Villars Lunn til P. G. C. Jensen (medlem af Højres forretningsudvalg og medlem af landstinget) samt koncept til et svar fra sidstnævnte, alle fra midten af sept. 1895 (Jensens arkiv, A12 & B2).

Delegeretmødet konfirmerede det skete, og repræsentantskabsvalget blev et udtryk for, at de to fløje delte magten mellem sig.³¹ At Estrup selv få dage før delegeretmødet havde afløst grev Moltke-Lystrup som formand for landstingets Højre var endnu en understregning af de ændrede magtforhold i partiet.

Taberen i hele spillet siden folketingsvalget i april var Højres forligsfløj, hvis medlemmer i partiledelsen enten gik frivilligt eller ikke blev genvalgt. Blandt førstnævnte var Dinesen, som i øvrigt var den eneste, der gjorde et virkeligt forsøg på at afvende fløjens fald, idet han i september i forretningsudvalget havde fremsat et vedtægtsforslag af et ganske andet indhold end 'oprørsmændenes'; men hans forslag ignoreredes.³²

På delegeretmødet var Jacob Scavenius dukket op og havde holdt en lang tale,³³ hvori han – efter skarpt at have kritiseret forholdene inden for Højre de senere år – krævede, at som led i reorganisationen af partiet måtte dette have et nyt program,³⁴ hvis væsentligste element skulle være en skattereform med en statsindkomstskat. Dette var bestemt ikke 'det gamle Højre's livret, men alligevel lykkedes det Scavenius at få vedtaget, at repræsentantskabet, hvori han selv havde fået sæde, på et kommende delegeretmøde skulle forelægge et programforslag; indholdet af dette lagde man sig ikke fast på.

I forbindelse med denne manøvre på delegeretmødet i oktober 1895 er det relevant at spørge, om Scavenius havde spillet nogen rolle i de begivenheder, der havde fundet sted siden valget i april samme år? Havde han været en slags bagmand for hele den aktion, som var skyllet ind over Højre i foråret 1895? Der er flere ting, som peger på, at dette ikke var tilfældet. Dels havde han, der ikke havde søgt genvalg til folketinget, det meste af tiden opholdt sig i udlandet, dels havde han ikke været med i forhandlingerne om de nye vedtægter i september-oktober 1895, og endelig tog han på Højres delegeretmøde i december 1896³⁵ skarpt afstand fra påstanden om, at han skulle have vakt bevægelsen i foråret 1895, en

31. Beretning fra Højres delegeretmøde 25-26/10 1895 (1896), s. 29ff.

32. Højres protokol, bd. 3, 25/9 1895. Ganske vist havde den hidtidige ledelse af forretningsudvalget udsendt en pjece ('Et Tilbageblik') til de delegerede, hvori den førte politik forsvarede, og ganske vist kritiserede generalauditør Steffensen på selve delegeretmødet den foreslåede vedtægtsændring (Beretningen, s. 10f.), men dels var løbet nu kørt, dels svækkede Steffensen sin kritik ved at fastslå, at han ikke ønskede at lægge vedtægtsforslaget hindringer i vejen.

33. Beretningen, cit. i n. 31, s. 46-63.

34. Højre havde i virkeligheden ikke noget partiprogram, men almindeligvis betragtedes højrerigsdagsmændenes fællesudtalelse af 28/12 1882 som partiets program.

35. Beretning fra Højres delegeretmøde 11-12/12 1896 (1897), s. 99.

udtalelse som ikke blev imødegået af de folk, der havde befundet sig i begivenhedernes centrum, selv om disse på dette tidspunkt (dec. 96) afgjort ikke havde grund til at tage med fløjshandsker på Scavenius. Denne var i virkeligheden kommet ind på Højres politiske scene umiddelbart før delegeretmødet i oktober 1895, bragt tilbage af en lille gruppe, der ganske vist havde været aktiv under pressekampagnen efter aprilvalget, men som ikke ses at have haft nogen indflydelse på oprørets videre forløb. Det var 'Det unge Højre', stiftet 25. april 1895 med Asger Karstensen som formand. Medens spørgsmålet om et reformprogram ingen rolle havde spillet i oprøret mod Højres ledelse, var 'Det unge Højre' ivrig talsmand derfor, og *det* var netop den tråd, som knyttede denne gruppe og Scavenius sammen. Ved sin overrumplende manøvre på delegeretmødet i oktober 1895 var det lykkedes Scavenius at gøre programspørgsmålet til det kommende centrale tema i Højre, noget som 'det gamle Højre' og i hvert fald en del af 'oprørsmændene' ikke så med begejstring på. Tiden skulle så vise, om det også skulle lykkes ham (og 'Det unge Højre') at præge det kommende program med deres fra et traditionelt højresynspunkt banebrydende tanker.

Spillet om Højres nye program og den efterfølgende konfrontation mellem Dinesen og Scavenius

Ca. otte måneder efter ledesskiftet i oktober 1895 fik Højre sit nye program på et ekstraordinært delegeretmøde 27. juni 1896;³⁶ det bar tydeligt præg af at være et kompromis. Med hensyn til det ømtålelige spørgsmål om indførelsen af en statsindkomstskat havde 'det gamle Højre' opnået, at den kun nævntes som en eventualitet, men på delegeretmødet gav Jacob Scavenius udtryk for, at man ikke kunne komme uden om denne skat, i hvert fald ikke hvis man – som 'det gamle Højre' og som udtrykt i programmet – ønskede en forhøjelse af skatten på brændevin.

Programmet vedtoges næsten enstemmigt, men dette gav ikke det rette billede af forholdene inden for Højre på dette tidspunkt, thi nogle dage før delegeretmødet havde syv folketingsmænd med Lars Dinesen i spidsen udsendt en erklæring, hvori de tog afstand fra det program, som det kommende delegeretmøde skulle tage stilling til.³⁷ Det var en del af den i 1895 detroniserede forligsfløj, som nu rørte på sig, og i virkeligheden var

36. Beretning fra Højres ekstraordinære delegeretmøde 27/6 1896 (1896), s. 54.

37. 'Berlingske Tid.', 16/6 1896.

erklæringen ikke rettet mod det kommende programs indhold, men var et forsøg på at gøre skaden fra oktober 1895 god igen. Dinesen og hans folk (og her er det relevant at tale om en Dinesen-fløj) ønskede, at Højre skulle genoptage forhandlingspolitikken og det snævre samarbejde med Det forhandlende Venstre. Ganske vist havde de to partier ikke flertal i folketinget, men dels kunne man vel håbe på at rette op på det forhold ved det næste folketingsvalg, dels synes Dinesen at have sat sin lid til, at en del af Venstrereformpartiet kunne vindes for en forhandlingspolitik.³⁸ I erklæringen vendt imod det nye program angreb Dinesen-fløjen også »en vis retning i Højre«, »der særlig er blevet rådende inden for hovedstadens Højre, og hvis ledere synes at tiltrækkes mere og mere af den europæiske radikalisme«. Sigtet var klart Jacob Scavenius og 'Det unge Højre', og brodden må siges at være velplaceret, thi selv om hans politiske synspunkter (og sociale status) bestemt ikke var udtryk for nogen form for ensidig bypolitik – endsige københavnerpolitik – så var det en kendsgerning, at Scavenius overvejende havde opbakning i hovedstaden, et forhold der understregedes, da han nogle måneder forinden var blevet indvalgt i Højres Arbejder- og Vælgerforenings ledelse. Dinesen-fløjen på sin side repræsenterede landets og de mindre købstæders Højre, og situationen inden for partiet blev i den følgende tid stærkt præget af modsætningsforholdet mellem disse to politikere.

Det var ikke lykkedes Dinesen at forhindre vedtagelsen af det nye program, og i de følgende måneder arbejdede Scavenius, som nu helt havde overtaget rollen som talsmand for, at Højre skulle stå frit til alle sider, ihærdigt for at få 'de 7' (som hurtigt blev betegnelsen for de syv folketingsmænd bag erklæringen i juni) ekskluderet af Højre. Forsøget mislykkedes, selv om Dinesen fastholdt sin vægring ved at tilslutte sig programmet, en illustration af at den politiske medvind, som Scavenius havde oplevet siden sit come-back på delegeretmødet i oktober 1895, var ved at løje af. De interne magtforhold i Højre syntes at skulle undergå en ny omrokering, og en afgørende faktor i så henseende var spørgsmålet om rigsdagsmændenes rolle i partiledelsen.

Den vedtægtsændring, som var blevet gennemført på delegeretmødet i oktober 1895, havde indirekte medført, at for første gang siden partiorga-

38. Dinesens tale i Hillerød 24/8 1896 ('Berl. Tid.' 25/8). Selv om Dinesen ikke satte navne på sine ønsker m.h.t. Reformpartiet, er det tydeligt, at han tænkte på de folk, som umiddelbart før forliget i 1894 havde forladt Det forhandlende Venstre, og som året efter havde været med til at stifte Reformpartiet; de mest fremtrædende medlemmer af denne gruppe var senere justitsminister Alberti og folketingets formand (og formand for Reformpartiet) Sofus Høgsbro.

nisationens start i 1883 var rigsdagsmændene kommet i mindretal i Højres repræsentantskab. Dette forhold kan dog ikke ubetinget tages til indtægt for den understrøm blandt 'oprørsmændene', som havde brod imod rigsdagsmændene, thi dels valgte disse selv rigsdagsmænd til repræsentantskabet, dels kunne 'det gamle Højre', som valgte halvdelen af repræsentantskabet, have sørget for, at rigsdagsmændene ikke kom i mindretal deri. I løbet af 1896 opstod der imidlertid blandt rigsdagsmændene en stigende utilfredshed med mindretalspositionen i partiledelsen, en utilfredshed som 'de 7' havde appelleret til i juni måned, tilsyneladende forgæves; nogle måneder senere skete der noget, som viser, at 'de 7's' appel måske ikke havde været så virkningsløs endda, thi i november 1896 stillede bestyrelserne for landstingets og folketingets Højre partiledelsen over for et ultimatum, ifølge hvilket de nye vedtægter skulle ændres, ellers ville rigsdagsmændene ikke deltage i repræsentantskabsvalget på det kommende delegeretmøde.³⁹ Flertallet i repræsentantskabet gav efter, og der udarbejdedes et forslag til vedtægtsændring, hvorefter man delvis gik tilbage til de gamle vedtægter fra før oktober 1895.⁴⁰ Tilsyneladende havde der været tale om en konflikt mellem partiledelse og rigsdagsrepræsentation (og i så fald den eneste i denne periode af Højres historie), men også kun tilsyneladende, for nogle af partiledelsens ledende medlemmer – bl.a. formanden for repræsentantskab og forretningsudvalg, professor Scharling, som også var formand for folketingets Højre, og hvis indflydelsesrige position i partitoppen havde været et resultat af begivenhederne i 1895 – havde arbejdet for at skabe den stemning blandt rigsdagsmændene, som kom til udbrud i november 1896.⁴¹

Vedtægtsændringen vedtoges på Højres delegeretmøde 11-12/12 1896,⁴² men den var ikke dettes væsentligste stridspunkt. For første gang i et par år var alle afskygninger af Højre samlet til et delegeretmøde, og det blev en klar markering af de ændrede forhold i partiet. 'Det gamle Højre' fremsatte i forståelse med Dinesenfløjen et resolutionsforslag, der vagt omtalte programmet af 27/6 1896, men som ellers havde en forsøgende karakter. Heroverfor fremsatte Scavenius sit resolutionsforslag, som dels satte programmet i centrum, dels fremhævede Højres selvstæn-

39. Højres protokol, bd. 4, 19/11 1896. I 'Slagelsesposten' af 1/12 1896 (»Hvad der er sket i Højre«) hævdede »en mand, der står begivenhederne nær«, at det var generalauditør Steffensen, som stod bag aktionen – ikke usandsynligt på baggrund af dennes hidtidige holdning, men ej bekræftet af andre kilder.

40. Højres protokol, bd. 4, 10/12 1896.

41. Højres protokol bd. 4, 20/3 & 21/11 (Jacob Scavenius) 1896.

42. Beretningen, s. 76.

dighed over for andre partier.⁴³ For Dinesen ville det politisk set have været umuligt at tilslutte sig Scavenius' forslag, for sidstnævnte ville det have været meningsløst at støtte forslaget fra partiledelsen. Dette vedtoges, Scavenius' forkastedes, og den tidligere kultusminister tog konsekvensen af sit nederlag og trak sig sammen med sine tilhængere ud af repræsentantskabet. Dinesen kunne glæde sig over Scavenius' detronisering, men hans egen fløj kom ikke ind i den nye partiledelse, thi delegeretmødets resultat var nemlig udtryk for, at 'det gamle Højre' nu for alvor satte sig på ledelsen af partiorganisationen; det havde i 1895 indgået en taktisk alliance med oppositionen fra de konservative klubber og disses meningsfæller ('oprørsmændene'), nu indgik det en taktisk alliance med Dinesen-fløjen. Den nye alliance var ikke udtryk for, at 'det gamle Højre' politisk set følte sig nærmere knyttet til Dinesen end til Scavenius, det gjorde det på nogle punkter (f.eks. rigsdagsmændenes rolle i partiorganisationen), på andre punkter ikke (samarbejdet med Det forhandlende Venstre). Den var snarere et udtryk for, at man følte, at Højre ville løbe en større risiko, hvis Dinesen-fløjen forlod partiet, end hvis Scavenius-fløjen gjorde det. En grund til dette var 'oprørsmændene's skæbne; denne gruppe var simpelt hen gået i opløsning. Nogle havde, såsom skoleinspektør Laurits Wiggers, formand for Højres Arbejder- og Vælgerforening, sluttet sig til 'det gamle Højre', andre sluttede sig til Scavenius – f.eks. overretssagfører V. L. Salomonsen, sekretær for Højres forretningsudvalg okt. 1895 – dec. 1896 – medens andre igen, bl.a. Th. Hvidberg, den sidste formand for klubbernes centralorganisation, helt syntes at forsvinde fra begivenhedernes centrum. Utilfredshedsbølgen i foråret 1895 havde været denne gruppes værk, men gruppen var i løbet af 1896 blevet splittet for alle vinde under den stærke konfrontation mellem Dinesen og Scavenius.

Efter delegeretmødet samlede Jacob Scavenius sine tilhængere og dannede en ny fraktion inden for partiet, 'Højres Fremskridtsgruppe',⁴⁴ sandsynligvis i erkendelse af at identifikationen med 'Det unge Højre' (som i øvrigt vedblev med at eksistere) havde hæmmet hans muligheder for at vinde ny grobund, især uden for København. Der var dog ikke tale om noget brud med 'Det unge Højre', hvis medlemmer også blev medlemmer af Fremskridtsgruppen, og hvis organ, 'Tidens Krav', blev talerør for den nye fraktion.

43. Beretningen, s. 23ff. & 37ff.

44. 'Tidens Krav', 13/12 1896 og 21/1 1897.

Ministeriet Reedtz-Thotts fald

'Det gamle Højre' havde grund til at se med tilfredshed på udviklingen. Det havde sat sig på partiledelsen og havde størstedelen af landstingets Højre med sig. Truslen fra de to andre fløje i partiet føltes ikke som nogen større fare, især fordi disse indbyrdes bekrigede hinanden. Men på ét punkt havde 'det gamle Højre' ingen grund til glæde: Regeringens politik havde i stigende grad fjernet sig fra det, som denne del af partiet anså for at være god latin.

Ministeriet Reedtz-Thott havde været et produkt af det storpolitiske forlig i 1894, og i tiden op til folketingsvalget i april 1895 havde det fortsat samarbejdet med forligspartneren, Det forhandlende Venstre. Efter valget, hvor de dele af Venstre, som havde stemt imod forliget (og som efter valget dannede Venstrereformpartiet), havde erobret flertallet i folkettingen sammen med Socialdemokratiet, havde regeringen forsøgt at nærme sig førstnævnte, uden at det i samlingen 1895-96 gav sig udslag i nogen særligt givende lovhøst. Som forholdene var, havde regeringen faktisk intet alternativ til denne mæglende politik undtagen naturligvis at vende tilbage til kampperiodens metoder, hvilket forekom urealistisk. Imidlertid indebar regeringens tilnærmelse til venstrereformpartiet, at den og de nye magthavere i Højre efter oktober 1895 kom i et stadig større misforhold til hinanden, thi for Højres nye ledelse gjaldt det nu om at fremhæve Højres selvstændighed og lægge luft mellem sig og forhandlingsårene i første halvdel af 1890'erne. Den begyndende uenighed skulle snart udvikle sig.

I maj 1896 oprettedes et landbrugsministerium, hvis første leder blev den hidtidige chef for indenrigsministeriets landbrugsdepartement, Knud Sehested;⁴⁵ denne fik en noget uheldig politisk debut, da han på Agrarforeningens generalforsamling i begyndelsen af juni luftede tanken om, at det kunne være hensigtsmæssigt med dannelsen af et agrarparti på rigsdagen.⁴⁶ Reaktionen var kraftig, især fra det københavnske Højre,⁴⁷ som kun tilfredsstillede lidet, da Reedtz-Thott i stedet for at fyre sin landbrugsminister 'nøjedes med' at desavouere ham i en offentlig erklæ-

45. Det var også et irritationsmoment for det gamle Højre', at ministeriet indeholdt en del embedsmænd, jvf. koncept til brev fra professor Scharling til justitsminister Nellemann, maj 1896 (Scharlings arkiv).

46. 'Berl. Tid.' 3/6 (aften) & 4/6 (aften) 1896.

47. 'Avisen' 4/6 1896 (»Handsken kastet!«) og Jacob Scavenius' tale på Højres Arbejder- og Vælgerforenings grundlovs møde ('Berl. Tid.' 6/6 1896).

ring.⁴⁸ Vide kredse i Højre havde regeringschefen mistænkt for i det dulgte at dele Sehesteds anskuelser.

I samlingen 1896-97 fortsatte ministeriet sin politik med at få etableret et samarbejde med folketingets flertal, som i oktober 1896 pressede Reedtz-Thott til at udtale, at han ikke ville løse en eventuel finanslovs-konflikt ad provisorisk vej. Denne udtalelse bevirkede, at 'det gamle Højre' på delegeretmødet i december samme år følte behov for i sit resolutionsforslag at markere, at Højre ikke havde forandret standpunkt med hensyn til grundlovens paragraf 25 (om udstedelse af provisoriske love).⁴⁹

Omkring årsskiftet 1896-97 kom regeringen endelig med det udspil, som den mente kunne være det, der ville binde den og Reformpartiet nærmere sammen. Den fremlagde fire skattelovsforslag, og tanken var, at forslagene skulle gennemføres samlet, idet to af dem kunne være velkomne for folketingets flertal (statsindkomsts-katten, overførsel af statsskatter til kommunerne), medens de to øvrige (toldloven, forhøjelse af brændevinsskatten) mere var lagt an på at komme landstingets flertal i møde. Denne 'sammenkobling' af de direkte og indirekte skatteforslag skulle senere vise sig at få stor betydning.

Den Reedtz-Thottske skattereform gav anledning til nye skillelinjer inden for højre, for medens såvel Dinesen som Scavenius, der jo var vildt uenige om partiets politiske strategi i almindelighed, bød lovbuketten velkommen,⁵⁰ vendte 'det gamle Højre's repræsentanter på rigsdagen sig imod den, idet de fandt, at de to direkte skattelove ville være til stor skade for byerne, navnlig København. Offentligt var deres tone over for regeringen moderat,⁵¹ men i Højres repræsentantskab var der almindelig enighed om, at den måtte væk.⁵² Anledningen, som meget belejligt kom kort tid efter, var uenighed mellem de to tings flertal om nogle småbevil-

48. 'Berl. Tid.' 19/6 (aften) 1896 og Højres protokol, bd. 4, 18/6 1896.

49. Reedtz-Thotts erklæring findes i Rigsdagstid. 1896-97, Ft. sp. 502. Resolutionen i Beretning fra Højres delegeretmøde 11-12/12 1896, s. 23ff. Selv om Dinesen i kraft af sin tilslutning til resolutionen støttede 'det gamle Højre' på dette punkt, stillede han sig i virkeligheden velvillig over for Reedtz-Thotts erklæring, som det fremgår af hans tale på Hillerød højreforenings generalforsamling en måned før delegeretmødet ('Berl. Tid.' 10/11 1896). Scavenius gik imod erklæringen, men betonedede nødvendigheden af en grundlovsændring ('Berl. Tid.', 30/10 1896, referat af et møde arrangeret af Arbejder- og Vælgerforeningen).

50. Forslagene findes i Rigsdagstid. 1896-97, Tillæg A, sp. 3471ff., 3577ff., 3585ff. og 3643ff. Dinesens modtagelse findes i Ft. sp. 3568ff., Scavenius' i en artikel («Regeringens skatteprogram») i 'Højrebladet' 30/12 1896.

51. F.eks. professor Scharling, Rigsdagstid. 1896-97, Ft. sp. 3480ff. & 3627f.

52. Højres protokol, bd. 4, 24/4 1897.

linger på finansloven, og da Venstrereformpartiet trods regeringens charmeoffensiv ikke ønskede at gøre sig særlig store anstrengelser for at redde den, var dens dage talte. I maj 1897 gik den af. I øvrigt gav regeringens fald anledning til at måle 'det gamle Højre's styrke på rigsdagen; næsten hele landstingets Højre vendte sig imod regeringen, selv folk som grev Moltke-Lystrup og generalauditør Steffensen syntes helt at være blevet magnetiseret af Estrups autoritet.⁵³ I folketingets Højre var situationen en anden, her stemte kun ca. 1/4 imod regeringens finanslov, hvilket antyder, at selv om Dinesen-fløjen formelt set kun havde omkring en tredjedel af folketingsgruppen med sig, var der grobund for dens synspunkter i størstedelen af gruppen.

Det var altså lykkedes 'det gamle Højre' at få væltet ministeriet Reedtz-Thott, og vejen lå nu åben for denne del af Højre til også at få kontrol med regeringsmagten. Estrup arbejdede ihærdigt på at få realiseret dette mål, men ak! de potentielle ministeremner havde bestemt ingen lyst til at få skiftet deres behagelige og frie tilværelse ud med et ministerkontors slid, og resultatet blev en rekonstruktion af det afgående ministerium. Den hidtidige indenrigsminister (og tidligere embedsmand) Hugo Hørring blev konsejlspræsident, medens bl.a. Reedtz-Thott og Knud Sehested forsvandt. Kun én af landstingshøjres storlandbrugere var det lykkedes Estrup at overtale til at indtræde i det nye ministerium, nemlig godsejer Alfred Hage, Oremandsgård, som blev landbrugsminister efter bestemt at have afvist Estrups tilbud om posten som konsejlspræsident.⁵⁴ Ingen kunne med bestemthed vide, hvilken kurs ministeriet Hørring ville slå ind på, men foreløbig var det en triumf for 'det gamle Højre', at dets chef få dage efter regeringsskiftet nægtede at gentage Reedtz-Thotts erklæring om provisoriske finanslove.⁵⁵

Situationen op til rigsdagsvalgene i 1898

Det viste sig i efteråret 1897, at med hensyn til skattereformen havde 'det gamle Højre' forregnet sig, for ministeriet Hørring stillede sig klart på

53. Grunden til disse tidligere forligsfolks afstandtagen fra regeringen synes at have været en følelse af, at den i sine bestræbelser for at komme Venstrereformpartiet i møde havde taget for lidt hensyn til landstingets Højre, jvf. to samtidige memoranda fra Steffensens hånd i Dinesens arkiv (E 11) samt brev af 25/5 1897 fra greve Mogens Frijs til godsejer Alfred Hage (dennes arkiv, A 1).

54. Koncept til brev af 12/5 1897 fra Hage til Estrup (Hages arkiv, B).

55. Rigsdagstid. 1896-97, Ft sp. 6723ff.

samme standpunkt som sin forgænger, d.v.s. at enten skulle alle fire skattelove gennemføres eller ingen af dem.⁵⁶ Da landstingsudvalgenes betænkninger forelå i marts 1898, stod det imidlertid også klart, at 'det gamle Højre' ikke var til sinds at slå af på sine principper, thi de to direkte skattelove gennemgik en omfattende forandring, samtidig med at toldloven gjordes endog mere beskyttelsesvenlig, end toldkommissionens højreflertal havde foreslået i slutningen af 1896. Kløften mellem landstingets og folketingets flertal forekom nu bredere end nogensinde efter forliget, og hvad mere var: Hele landstingets Højre syntes at stå bag udvalgsbetænkningerne.⁵⁷

I denne atmosfære af spirende modsætningsforhold mellem 'det gamle Højre' og den nye regering skulle folketingsvalget finde sted 5. april 1898. For alle tre fløje i Højre stod en hel del på spil; det gjaldt ikke mindst de to mindretalsfløje omkring Dinesen og Scavenius, som på trods af deres udstrakte enighed om den Reedtz-Thottske skattereform havde fortsat deres indbyrdes slagsmål 1897 igennem. Jacob Scavenius havde lige siden sit nederlag på delegeretmødet i december 1896 forsøgt at vinde større terræn inden for Højre, bl.a. ved et par politiske turneer til Fyn og Jylland,⁵⁸ og valget kunne blive den faktor, som gav 'Højres Fremskridtsgruppe' det afgørende skub fremad. En væsentlig svaghed ved gruppen var, at den ingen repræsentanter havde på tinge, og det var derfor vigtigt for Scavenius at få ændret på dette forhold.

For Dinesen havde Reedtz-Thotts fald været en slem bet, thi de var begge indstillet på, at der ingen anden udvej fandtes for Højre end at forsøge en forhandlingspolitik med tilslutning fra Det forhandlende Venstre og Alberti-Høgsbro-fløjen i Venstrereformpartiet. En trøst var det for Dinesen, at Hørring på det skattemæssige område tilsyneladende ville følge i Reedtz-Thotts spor. Dinesen havde i øvrigt vakt furor ved nogle udtalelser om, at den eneste mulighed for at få forbedringer for forsvarsvæsenet var at gå med til nedgang i dets udgifter, således som Reformpartiet ønskede.⁵⁹ Udtalelserne gav anledning til, at Scavenius-fløjen, for hvem nedsættelser på forsvarsbudgettet var noget af det værste, man kunne tænke sig, påny fremsatte krav om sanktioner over for Dinesen,⁶⁰ men selv om dennes nye forsvarspolitik afgjort heller ikke var 'det gamle Højre' til behag, var dette stadig ikke villigt til at straffe Dinesen på

56. Rigsdagstid. 1897-98, Ft. sp. 234.

57. Rigsdagstid. 1897-98, Tillæg B, sp. 1777 ff. og 2101ff.

58. 'Tidens Krav' 13-14-15-16/3 1897 og 7 & 10/7 1897.

59. Bl.a. 13/10 1897, Rigsdagstid. 1897-98, Ft. sp. 129ff.

60. Jacob Scavenius på Højres delegeretmøde 6-7/12 1897, Beretningen s. 43.

nogen måde. Medvirkende hertil var sandsynligvis, at Dinesen ikke fulgte sine ord op i handling, men fulgte Højres øvrige finansudvalgsmedlemmer i deres afvisning af Reformpartiets krav om besparelser på forsvaret.⁶¹

På Højres delegeretmøde i december 1897 var partiets tre fløje i øvrigt enedes om en resolution, men dels havde denne en noget udvandet karakter, dels var mødet ligesom det foregående præget af gensidige angreb Dinesen og Scavenius imellem.⁶²

Folketingsvalget 5. april 1898 blev et nyt nederlag for Højre, hvis folketingsgruppe decimeredes med en tredjedel, således at den nu kun havde 16 medlemmer (ud af 114). Stemmemæssigt gik partiet tilbage fra 63.700 til 59.000. Det interessante ved valget er, at medens tilbagegangen fortsatte i København, som alene tegnede sig for over halvdelen af de tabte stemmer, og i landdistrikterne, så gik partiet frem i de udprægede bykredse i provinsen. Da fremgangen her var ledsaget af en stigende valgdeltagelse, kunne noget tyde på, at folketingsvalget i april 1895 vitteligt havde været udtryk for en vis protest fra en del af højrevælgerne i de største købstæder, som tilsyneladende havde holdt sig hjemme i 1895, hvor forhandlingspolitikken og samarbejdet med bønderne i Det forhandlende Venstre endnu var i højsædet, medens de påny stemte på Højre i 1898, efter at denne politiske kurs var blevet opgivet af den nye højreledelse fra og med delegeretmødet i oktober 1895. Hvad de mellemstore og mindre købstæder angår (placeret i valgkredse med en overvægt af stemmer fra landsognene), så gik Højre også tilbage her, selv om tendensen var knap så generel som for de andre områders vedkommende. I øvrigt var situationen nu den, at købstadsvælgerne og landvælgerne udgjorde lige store blokke af Højres vælgerkorps.⁶³

For Dinesen-fløjen var folketingsvalget et klart nederlag, kun tre af fløjens folketingsmedlemmer genvalgte (inkl. Dinesen selv). Hvad Scavenius-fløjen angår, var det lykkedes den at få opstillet kandidater i en række kredse fortrinsvis i København og på Sjælland, men successen var

61. Rigsdagstid. 1897-98, Tillæg B, sp. 630f., 639ff. og 1018ff.

62. Beretningen s. 29f., 43, s. 47f., s. 75ff., s. 90f. og s. 94f.

63. Statistiske Meddelelser, 4 rk., bd. 3, hf. 4 samt Nordengaard. Ang. misforholdet mellem Højres tilbagegang i København og dets fremgang i de store købstæder er det værd at gøre opmærksom på, at den socialdemokratiske fremgang sidstnævnte steder var langt større end Højres. Netop det faktum, at medens konfrontationen disse steder stod mellem Socialdemokratiet og Højre, stod sidstnævnte over for Reformpartiet i de københavnske kredse, man kunne gøre sig håb om at erobre, kan have bidraget til henholdsvis at få flere højremænd op af sofaerne i de store provinsbyer og vice versa i København.

temmelig begrænset: Kun Jacob Scavenius opnåede valg (i Odense 1. kreds). 'Det gamle Højre' holdt skindet på næsen, men det forekom at være en svækkelse, at en af den Reedtz-Thottske skattereforms ivrigste og mest indflydelsesrige modstandere, professor Scharling, ikke havde ønsket genopstilling; han fortsatte dog som formand for Højres repræsentantskab.

Landstingsvalget i september samme år medførte også tilbagegang for Højre, dog af et noget mindre omfang: Tre mandater måtte partiet afgive, men det bevarede et solidt flertal i landstinget. Det mest opsigtsvækkende ved valget var i øvrigt, at Estrup ikke ønskede genvalg, hvilket muligvis kunne komme til at indebære gunstigere tider for skattereformen.⁶⁴

Tilnærmelse mellem Dinesen og Scavenius. Skattereformens skæbne 1898-1900

Siden delegeretmødet i december 1896 havde situationen i Højre nærmest været præget af stillingskrig, men i begyndelsen af samlingen 1898-99 fremkom der umiskendelige tegn på, at denne situation var under forvandling. I folketingets Højre valgtes Dinesen og Scavenius som partiets finansudvalgsmedlemmer, og i dette rigsdagens vigtigste udvalg indledte de et gnidningsløst samarbejde; i langt de fleste indstillinger til finansloven i årene 1899, 1900 og 1901 stod de tidligere modsætningspoler inden for Højre sammen, også med hensyn til de omstridte militære bevillinger hvor Scavenius viste sig mere realistisk, efter at han var kommet i folketinget igen.⁶⁵ Endnu på Højres delegeretmøde i december 1898 stod der nogle gnister imellem dem, men siden da fik en undrende offentlighed det bestemte indtryk, at hvis der var nogen, som stod sammen i dansk politik, var det Lars Dinesen og Jacob Scavenius. Hvad var baggrunden for denne overraskende forbrødring? Den lå først og fremmest i selve den politiske udvikling. For Dinesens vedkommende måtte hans håb om sammen med Det forhandlende Venstre og en del af Venstrereformpartiet at kunne indlede en forhandlingspolitik som den fra

64. Nordengaard. Dette har muligvis været medvirkende til, at regeringen ignorerede de ønsker, der fremkom om at skaffe Estrup et kongevalgt mandat, jvf. Th. Thaulow: »Jacob Brønnum Scavenius Estrup« (1940), s: 296.

65. Rigsdagstid. 1898-99, Tillæg B, sp. 317ff., 403ff., 467ff. og 487ff.
Rigsdagstid. 1899-1900, Tillæg B, sp. 518ff., 638ff., 707ff. og 1387ff.
Rigsdagstid. 1900-1901, Tillæg B, sp. 371ff., 562ff., 582ff., 1107ff. og 1126ff.

90'ernes begyndelse siges at være illusorisk efter folketingsvalget i april 1898. Hans egen fløj i Højre var svækket, Det forhandlende Venstre, hvor i øvrigt den fornemmelse, at man burde søge sammen med Reformpartiet, nu var begyndt at brede sig,⁶⁶ var svækket, og Reformpartiet, som nu alene havde flertal i folketinget, udviste efter valget større sammenhold end på noget tidligere tidspunkt i dets kortvarige historie. Hvad angår Scavenius havde en ændret holdning været på trapperne et stykke tid, således havde han i sin pjece 'Dansk Politik' fra januar 1898 gjort sig til talsmand for en grundlovsændring, der med det eksisterende politiske styrkeforhold på rigsdagen ville sikre Venstrereformpartiet et flertal i et afgørende fællesudvalg; til gengæld skulle dette parti gå med til tilstrækkelige forsvarsbevillinger. Dog, for det første fandt disse synspunkter ikke genklang i det øvrige Højre, for det andet var Reformpartiet ikke modtagelig for Scavenius' frierier. Efter Højres delegeretmøde i december 1898 ophørte Scavenius helt med at tale om Højres selvstændighed, kernepunktet i hans politiske udtalelser i 1896-97. Han syntes efter sin tilbagevenden til folketinget at være nået til samme konklusion som Dinesen, nemlig at den eneste mulighed for at bringe forandring i det politiske dødvande og derved redde Højre fra total udslættelse i folketinget var gennemførelse af regeringens skattereform. Denne var efterhånden blevet det alt dominerende spørgsmål i den politiske debat, og på dette punkt havde der hele tiden et langt stykke været enighed mellem Dinesen og Scavenius. Imidlertid kom sidstnævnte i slutningen af 1898 med et overraskende udspil i denne sag.

Som nævnt tidligere havde det hele tiden været regeringens (såvel den foregående som den nuværende) forudsætning, at alle fire skatteforslag skulle gennemføres samtidig. Heroverfor havde Venstrereformpartiet foreslået at ophæve denne sammenkobling og først gennemføre de to direkte skattelove; dette synspunkt tilsluttede Scavenius sig nu.⁶⁷ En medvirkende faktor i denne nye stillingtagen var, at han, som siden sin genindtræden på den politiske scene i 1895 havde bevæget sig i beskyttelsesretning, anså en gennemførelse af regeringens toldlovsforslag for skadelig

66. Bojsen, s. 430 og 464f.

67. På et møde i 'Højres Fremskridtsgruppe', 'Nationaltid.' 9/12 1898.

for byernes erhvervsliv.⁶⁸ Scavenius' forslag afvistes imidlertid af såvel de to øvrige fløje i Højre som af regeringen.⁶⁹

Da regeringen Hørring i efteråret 1898 påny havde forelagt de to direkte skattelove samt toldloven i landstinget, havde dens chef kraftigt opfordret landstingsflertallet til at komme folketinget i møde, og ved fremkomsten af landstingsudvalgenes betænkninger i februar 1899 viste det sig, at opfordringen havde hjulpet. Landstingets Højre, hvis udvalgsmedlemmer atter stod samlet bag betænkningerne, havde givet betydelige indrømmelser på alle tre love.⁷⁰ Venstrereformpartiet, som med rette følte, at det havde fat i den lange ende, førte dog næsten uændret forslagene tilbage til deres oprindelige skikkelse – under fælles modstand fra Dinesen og Scavenius.⁷¹ – og sagen strandede atter. I den følgende samling (1899-1900) fortsatte konsejlspræsident Hørring sit pres på landstinget, hvilket i øvrigt bevirkede, at selv om ministeriet, som det havde været kutyme siden partiorganisationens start, inviteredes med til festmiddagen efter delegeretmødet i december 1899, udelod partiledelsen fra sit resolutionsforslag (som vedtoges enstemmigt) den sædvanlige passus om 'samarbejde med regeringen', en illustration af 'det gamle Højre's irritation over, at regeringschefens pres havde så ensidig adresse.^{71a}

Kort tid efter delegeretmødet viste der sig tegn på, at Hørrings pres var ved at bære frugt, thi 8 medlemmer af landstingets Højre gav udtryk for, at de ønskede endnu større imødekommenhed over for folketingets flertal med hensyn til skattelovene, end landstingsgruppens flertal var villigt til.⁷² 'De 8' – hvilket snart blev betegnelsen for denne særgruppe, som fortsat udgjorde en del af landstingets Højre – bestod fortrinsvis af folk, der som generalauditør Steffensen, baron Reedtz-Thott og grev Mogens Frijs havde været aktive for forligets gennemførelse i 1894, men som siden da (med undtagelse af Reedtz-Thott) tilsyneladende helt havde

68. Rigsdagstid. 1898-99, Ft. sp. 510ff. Som svar på et angreb fra den forhandlende venstremand Klaus Berntsen indrømmede Scavenius dagen efter (sp 769ff.), at han havde ændret standpunkt i toldsagen, men påpegede samtidig, at holdningsændringen allerede var en kendsgerning, da han i februar 1896 var kandidat ved suppleringsvalget i Valbykredsen ('Berl. Tid.' 11/12 1896, referat fra møde i Valby). Scavenius' tidligere standpunkt findes i pjecen 'Danmark og det danske Folks Fremtid' (1894) s. 88 og s. 123ff. (Bilag 4).

69. Rigsdagstid. 1898-99, Lt. sp. 146ff. (konsejlspræs. Hørring). Beretning fra Højres delegeretmøde 8-9/12 1898 (1899). s. 57f. (Dinesen) og s. 77/82 (P. G. C. Jensen).

70. Rigsdagstid. 1898-99, Tillæg B, sp. 713ff. og 849ff.

71. Rigsdagstid 1898-99, Tillæg B, sp. 1621ff.

71a. Beretning fra Højres delegeretmøde 7-8/12 1899 (1900), s. 21f. og s. 99. I Højres protokol, bd. 4, 6/12 1899 findes diskussionen i repræsentantskabet om resolutionen.

72. Rigsdagstid. 1899-1900, Tillæg B, sp. 63ff., og Lt. sp. 482f.

underkastet sig Estrups dirigentstok – i hvert fald hvad handling angår. 'De 8's' initiativ kunne ikke redde den Reedtz-Thottske skattereform, som fik nådestødet i marts 1900, da folketingsflertallet ved en dagsorden gjorde det klart, at det ikke ville acceptere brændevinsforhøjelsen, en handling som bestyrker formodningen om, at Reformpartiet hele tiden havde spillet med fordækte kort i håb om at splitte Højre, og i så fald så taktikken ud til at lykkes. For selv om 'de 8' forblev i landstingets Højre, slog såvel Mogens Frijs som lensgreve Ahlefeldt-Laurvig, Tranekær (også en af 'de 8's' storlandbrugere) til lyd for dannelsen af et landboparti til gennemførelse af skattereformen.⁷³ Ligeledes afslog 'de 8' at indtræde i den regering, som dannedes, efter at Hørring i erkendelse af sine mislykkede bestræbelser på at reformere landets forældede skattesystem var gået af i april 1900. Atter var ledende højremænds manglende ministerambitioner forstyrrende for en regeringsdannelse,⁷⁴ men ministeriet Hannibal Sehested (broder til den uheldige landbrugsminister fra 1896, men i modsætning til denne med begge ben solidt plantet i 'det gamle Højre') var dog et fuldgyldigt udtryk for 'det gamle Højre', således blev professor Scharling finansminister og provst Bjerre (landstingsmedlem og formand for Højres forretningsudvalg siden 1896) kultusminister.

Den parlamentariske skattekommission og dens følger for Højre 1900-1901

Et par uger efter den Reedtz-Thottske skattereforms stranding i begyndelsen af marts 1900 besluttede folketingsflertallet at nedsætte en kommission, som skulle tage den tabte skattereformsag op igen. Trods modstand mod at nedsætte en sådan kommission gik folketingets Højre med til at deltage deri og indvalgte sine to finansudvalgsmedlemmer (Dinesen og Scavenius) – en handling som flertallet i folketingsgruppen skulle komme til at fortryde bittert. Kommissionens 'Indberetning til Folketinget' forelå allerede i september 1900, og bortset fra socialdemokraten P. Knudsen var hele kommissionen, inkl. Dinesen og Scavenius, blevet enig om en række skatteforslag, bl.a. om indførelse af en statsindkomstskat (og formueskat). Til gengæld havde man ladet toldloven ligge, og sam-

73. Rigsdagstid, 1899-1900, Lt. sp. 1456ff. (Ahlefeldt), 1518f & 1545 (Frijs).

74. Der er noget grotesk over denne uvillighed til at påtage sig ansvarets byrde, selv om økonomiske grunde også spillede ind (P. G. C. Jensens dagbog 21/9 1900, Jensens arkiv C)

menkoblingen af indirekte og direkte skattelove var således opgivet med Dinesens beklagende tilslutning.⁷⁵ Ikke overraskende var forslagene først og fremmest præget af Venstrereformpartiet, men én vigtig indrømmelse havde de to højremænd fået, nemlig et lovforslag om ændringer i reglerne for den kommunale beskatning. En væsentlig ingrediens i dette forslag var, at den nye statsindkomsts-kats regler skulle lægges til grund ved indkomstberegningen af den personlige kommuneskat, et punkt som landstingets Højre hidtil havde holdt stærkt på, medens reformpartiet ligeså vedholdende var gået imod det. At sidstnævnte nu gav efter på dette spørgsmål skyldes sikkert til dels et ønske om i tiden op til det kommende folketingsvalg at se Højre yderligere splittet.

Ud fra Dinesens og Scavenius' synspunkt havde det naturlige været, at regeringen lagde kommissionsforslagene til grund for skattesagens løsning, også fordi det var lykkedes dem at drive en kile ind mellem Reformpartiet og Socialdemokratiet; da det imidlertid blev kendt, at regeringen var ved at udarbejde egne forslag, rettede begge Højres kommissionsmedlemmer en kritik imod den, især Dinesen,⁷⁶ hvilket kom til at koste ham pladsen i folketingets Højres bestyrelse.⁷⁷ Da regeringen i midten af november 1900 fremlagde sine forslag,⁷⁸ blev det tydeligt for enhver, at selv om begge sæt skattereforfforslag indebar en skrinlæggelse af den Reedtz-Thottske skattereform, var der langt imellem dem. Kort tid efter skete der noget, som yderligere skærpede modsætningerne: 'De 8' forlod landstingets Højre.

Anledningen var et temmelig banalt politisk sammenstød mellem konsejlspræsident Sehested og 'de 8's leder, Mogens Frijs,⁷⁹ men den egentlige baggrund var en anden. Der havde igennem længere tid været kontakt mellem 'de 8' og Dinesen/Scavenius,⁸⁰ og førstnævnte havde underhånden bundet sig til at støtte kommissionsforslagene.⁸¹ Der tegner sig altså i disse måneder af 1900 et billede af en alliance Dinesen/Scavenius – 'de 8'

75. Rigsdagstid. 1900-1901, Ft. sp. 734ff.

76. Ibid.

77. 'Berl. Tid.' 22/11 1900 (Referat af Hillerød Højreforenings generalforsamling).

78. Rigsdagstid. 1900-1901, Tillæg A, sp. 2443ff. samt Lt. sp. 91ff.

79. Rigsdagstid. 1900-1901, Lt. sp. 190ff.

80. Sofus Høgsbro: 'Brevveksling og Dagbøger', bd. II (Udgivet af Hans Lund, u.å.): 1/4 1900 (s. 305). Breve af 22/6 og 26/6 1900 fra Dinesen til greve Christian Ahlefeldt-Laurvig, Tranekær (dennes arkiv på Landsarkivet i Odense). Jacob Scavenius på Højres delegeretmøde 6-7/12 1900 (1901), Beretningen s. 19 og 83.

81. Breve af 10/1 1900 og 4/2 1901 fra Mogens Frijs til Carl William Ahlefeldt-Laurvig (broder til landstingsmanden) (dennes arkiv, A1).

med det formål sammen med Reformpartiet at gennemføre skattereformen i den skikkelse, kommissionen havde givet den.

Reaktionen på Dinesen/Scavenius' 'ferræderi' i skattekommissionen og sprængningen af landstingets Højre var i den øvrige del af partiet en nærmest vækkelsesagtig opslutning om 'det gamle Højre' og regeringen, hvilket klart kom til udtryk på Højres delegeretmøde 6-7/12 1900. Partiledelsens resolutionsforslag var temmelig moderat formuleret, men ved vedtagelsen af to ændringsforslag blev det ændret til en kraftig og demonstrativ opbakning af regeringen.⁸² I modsætning til Dinesen var Scavenius mødt op for at forsvare sine gerninger,⁸³ men uden synderlig fremgang; tværtimod betød mødet en markering af, at 'Højres Fremskridtsgruppe' var i fuld opløsning, hvilket ikke kan overraske, når man tager dens udgangspunkt i betragtning. Kløften mellem Scavenius' politiske orientering anno 1895-97 og anno 1900 var blevet for bred, og de folk, som i midten af 90'erne havde sluttet sig til ham bl.a. i protest mod samarbejdet med Det forhandlende Venstre, kunne ikke acceptere nu at se ham som del af det, der af mange betragtedes som en ny landbrugskoalition. Delegeretmødet var nemlig også en demonstration af byhøjres modvilje mod de kommissionsforslag, som det anså for at være til skade for byerne. Scavenius havde bragt sig i en umulig situation. Hans fløj havde i klar modsætning til Dinesens især haft sit bagland i København, og i foråret 1900 var det lykkedes ham at blive valgt til formand for Højres Arbejder- og Vælgerforening.⁸⁴ Denne post så han sig nu nødsaget til at opgive, samtidig med at han ikke blev genopstillet i sin kreds i Odense.⁸⁵ Imidlertid fik han en uventet chance for at blive genvalgt til folketinget, thi det lykkedes ham at blive opstillet i Thisted (anset for at være en af landets få sikre højrekredse), og betegnende for hans nye politiske ståsted i Højres spektrum var det en kreds af landboere, som stod bag hans kandidatur.⁸⁶

Det kan ikke overraske, at skattereformen heller ikke blev til noget i denne samling (1900-01), men der skete noget, som viste, at 'det gamle Højre' på trods af delegeretmødets helhjertede opbakning følte sig under pres. Landstingets Højre, som efter 'de 8's' frafald kun havde et meget

82. Beretningen, s. 15f., 83, 101 og 127.

83. Beretningen, s. 28f. og s. 109.

84. 'Højrebladet' 20/4 1900 ('Vor Ledelse').

85. 'Højrebladet' 25/1 1901 ('Formandskiftet') og 'Berl. Tid.' 11/12 1900 (aften) (Referat fra Odense Højreforenings generalforsamling).

86. Opfordring fra 61 lokale vælgere i Scavenius' arkiv (F2),

snævert flertal i landstinget, ændrede nemlig så radikalt i regeringens forslag, at der kom et helt nyt bud på en skattereform ud af det.⁸⁷

Folketingsvalget 3. april 1901 blev et nyt nederlag for Højre, hvis folketingsgruppe nu var på 8 medlemmer. Det lykkedes Dinesen og hans to meningsfæller i gruppen at blive genvalgt; derimod opnåede Scavenius ikke valg, da højrestemmerne i Thisted splittedes mellem ham og en kandidat fra 'det gamle Højre', således at Reformpartiet kunne erobre kredsen. Selv om den officielle valgstatistik i modsætning til tidligere ikke giver oplysning om de enkelte kommuners stemmetal, synes tendensen fra valget i 1898 at være fortsat. Højre gik atter tilbage i København, hvor partiet nu kun havde ét mandat, og tilsyneladende også på landet (bl.a. tilbagegang i Vonsild- og Hurupkredsen), medens partiet ligesom i 1898 kunne notere fremgang i de deciderede bykredse i provinsen, alle steder som følge af en stærkt stigende valgdeltagelse.⁸⁸

Tanken om at overlade regeringsmagten til Venstre begyndte snart at brede sig i Højre, såvel inden for partiet som i regeringen.⁸⁹ Muligvis har Christian IX også hurtigt indstillet sig på tanken, i hvert fald kunne Mogens Frijs allerede 2-3 uger efter valget meddele førnævnte C. W. Ahlefeldt-Laurvig, at kongen havde besluttet sig for et regeringsskifte og sikkert ville henvende sig til professor Deuntzer i den anledning.⁹⁰ Som bekendt var det netop det, der senere skete, og i juli 1901 var Systemskiftet en realitet.

Sammenfatning

Højres tilbagegang i årene fra 1894 til 1901 var tydelig og uafviselig; i 1894 havde partiet 46 landstingsmænd og 31 folketingsmænd, i 1901 var tallene faldet til henholdsvis 34 og 8. For landstingets vedkommende skyldtes formindskelsen først og fremmest 'de 8's' frafald, men i 1902 mistede Højre flertallet i landstinget, og hvad folketinget angår forstærkedes tilbagegangen af valgsystemet. Med det i vore dage gældende valg-

87. Rigsdagstid. 1900-1901, Tillæg B, sp. 695ff. At regeringen ikke så med tilfredshed på dette initiativ fremgår af brev af 28/12 1900 fra finansminister Scharling til P. G. C. Jensen, der nu var formand for Højres repræsentantskab (Jensens arkiv, A1 2).

88. Nordengaard.

89. Tale af sekretær i Højres forretningsudvalg, kaptajn Madsen, MF, i Århus ('Berl. Tid.' 29/4 1901). Møde i Højres repræsentantskab 18/5 1901 (Højres protokol, bd. 4) (med indbudte pressefolk, foreningsformænd og rigsdagsmænd). Thaulow, op cit., s. 301.

90. Brev af 20/4 1901 (C. W. Ahlefeldt-Laurvigs arkiv, A1).

system ville partiet i 1901 have fået ikke 8, men 28 mandater. Selv dette kan imidlertid ikke skjule den kendsgerning, at siden 90'ernes begyndelse havde partiet mistet over en tredjedel af sine folketingsvælgere. Hvorfor overgik der Højre denne triste skæbne, som i årene efter systemskiftet kom til at kaste lange skygger ind over dansk politik, især på grund af det svage konservative modspil?

En af de hyppigst forekommende forklaringer er,⁹¹ at partiet holdt fast ved regeringsmagten, men det er en mere korrekt beskrivelse af forholdene at sige, at det ikke ønskede at lade Venstre komme til. Som tidligere påvist var der i perioden 1895-1900 ikke overensstemmelse, endsiges sammenfald mellem regering og parti. Men selv om det altså kan være yderst tvivlsomt at kalde ministerierne Reedtz-Thott og Hørring for højreministerier, identificeredes Højre ikke desto mindre med dem i den offentlige bevidsthed, noget som partiledelsen selv var med til at underbygge, bl.a. ved at invitere regeringerne med til den festmiddag, som afsluttede delegeretmøderne, hvis resolutioner ydermere alle undtagen i 1899 talte om 'samvirken med regeringen'.

Hvorfor ønskede Højre ikke at lade Venstre, det vil fra 1895 reelt sige Venstrereformpartiet, komme til? Forskellige faktorer spillede ind. Efter landstingsvalget i efteråret 1898 var partiets flertal i landstinget afhængigt af de 12 kongevalgte d.v.s. regeringsudpegede medlemmer, og selv om ikke alle 12 var oldinge, var deres aldersgennemsnit i 1898 dog så højt som 66¼ år, hvorfor man i tilfælde af en venstreregering kunne se en hurtig ende på Højres indehavelse af flere af disse vigtige mandater. I øvrigt kunne det kun forstærke Højres nervøsitet, at visse venstrereformmænd netop i 1898 bragte det siden 1870'erne slumrende spørgsmål om de kongevalgtes stilling i tilfælde af en landstingsopløsning ind i den politiske debat igen.⁹²

Et andet element i Højres uvilje imod et venstreministerium bundede i den næsten religiøse indstilling, som mange højrefolk havde til administrationen; som kultusminister Bjerre udtrykte det på et højremøde i september 1900, var det den daværende regerings opgave »at værne om administrationens forfatningsmæssige ret«. ⁹³ »Lad landet, kongemagten kun tage skade, når blot den hellige administration kan vedblive at gå sin gamle skønne gang« var Mogens Frijs' mening om denne holdning.⁹⁴

91. F.eks. Niels Petersen i 'Den politiske magtkamp ...', s. 112, og Jørgen Harting: 'Dansk Politik. Fra Forliget i 1894 til nutiden' (1945), s. 9.

92. Jvf. Aage Duus' pjese 'Konfliktpolitikens sidste triumf. Betragtninger over et gammelt stridsemne. Særtryk af 'Nationaltid.' 1899' (1900).

93. 'Berl. Tid.' 3/9 1900 ('Højremødet i Odense').

94. I et brev af 10/1 1900 til Carl William Ahlefeldt-Laurvig (dennes arkiv, A1).

Hvor vægtige hensynene til de kongevalgte mandatets bevarelse på højrehænder og til administrationen end kunne være, var baggrunden for Højres modstand imod et venstreministerium først og fremmest partiets forfatningspolitik. Denne gik som bekendt ud på, at monarkens ønsker og ikke folketingsflertallets skulle være udgangspunktet for dannelsen af en regering, og derfor var det ikke muligt for Højre at gå imod Christian IXs ønsker, så længe denne ikke ønskede at se venstremænd som ministre. *Medmindre* Højre reviderede sin forfatningspolitik. Det ønskede man imidlertid ikke. Forliget i 1894 havde været en afvisning af Venstres krav om folketingsparlamentarisme, og det kunne derfor forekomme absurd for Højre, at det skulle give afkald på en opfattelse af forfatningen, som havde stået sin prøve såvel under kampperioden som ved forliget. At folketingsflertallet skiftede et år efter forliget havde i den forbindelse ingen betydning, i hvert fald ikke på det teoretiske plan. Endelig anså højreledelsen forfatningspolitikken for at være nødvendig som det, hvorom partiet skulle holdes samlet. Tiden efter forliget i 1894 var præget af økonomiske og skattemæssige spørgsmål, særinteresserne syntes helt at skulle få overtaget i den politiske debat, og i denne situation skulle forfatningsfortolkningen være det overordnede princip, som holdt de forskellige strømninger i partiet i ave. Som bekendt lykkedes dette ikke, Højre var i høj grad præget af fraktionsstridigheder 90'erne igennem. Partiet var for uensartet sammensat til at kunne udgøre en slagkraftig enhed, da kampperiodens tryk forsvandt. Og samtidig med dette 'indre' tryk blev Højre presset i kraft af den sociale udviklings frigørelse af nye vælgerskarer, thi netop i disse år, i sidste halvdel af 1890'erne skete der en udvidelse af vælgerkorpset takket være sociallovene fra tiårets begyndelse.

Splid i et parti virker næsten altid svækkende, især når den kommer så klart for dagen, som den gjorde for Højres vedkommende i denne periode, thi dels formindskes partiets troværdighed, dels lammes dets aktionsduelighed. Når der hidtil i dette afsnit er talt om 'Højre', er der hovedsageligt tænkt på 'det gamle Højre', for det var især denne fløj – dominerende siden 1895 – som holdt fast ved partiets grundlovsopfattelse, og som følgelig ikke var i stand til at foretage den nyorientering, som muligvis kunne have bragt partiet mere helskindet gennem 1890'erne, end tilfældet blev. 'Det gamle Højre' satte sig i virkeligheden mellem to stole ved fortsat at hævde kamptidens politiske opfattelser uden at ville dens midler. Var det da i det hele taget muligt for Højre at foretage en nyorientering, et kursskifte? Den konservative partihistoriker Alfred Bindslev

mener det ikke,⁹⁵ men dertil er at svare, at der i hvert fald kom to bud på en sådan nyorientering, nemlig henholdsvis fra Lars Dinesen og Jacob Scavenius.

Med udgangspunkt i den sociale forandring, det danske samfund oplevede i slutningen af det 19. århundrede, ønskede disse to politiske veteraner hver især, at Højre skulle tage konsekvensen af det storpolitiske forlig i 1894. Imidlertid var det ikke den samme konsekvens, de havde i tankerne, og i de første år efter forliget trak de i virkeligheden i hver sin retning og gav således initiativet over i hænderne på det tilbageskuende 'gamle Højre'. Da de endelig ved 90'ernes slutning fandt sammen, var betingelserne for at gennemføre en nyorientering blevet væsentlig forringet.

Efter sin blodprop i december 1893 opholdt Dinesen sig på et kursted i Tyskland, og herfra sendte han i begyndelsen af april 1894 et brev til den forhandlende venstremand, Klaus Berntsen (Frede Bojsens arkiv, D). Efter at have rost det netop indgåede storpolitiske forlig tilføjede han: »Blot vi nu kunne være så heldige fra alle interesserede sider at tage de rette konsekvenser af dette resultat«. Hvorvidt han har haft et koalitionsministerium mellem Højre og Det forhandlende Venstre i tankerne (der foreligger ingen samtidige udtalelser eller optegnelser, hvori et sådant ønske udtrykkes), er ikke til at vide, men det forekommer sandsynligt på baggrund af hele hans politiske adfærd i disse år. Derimod er der ingen som helst tvivl om, at han ønskede forhandlingspolitikken og samarbejdet med Det forhandlende Venstre fortsat; selv efter at dette parti og Højre i 1895 havde mistet flertallet i folketinget, fortsatte han ufortrødent med at arbejde for denne politik, idet han satte sin lid til, at det lidet homogene Venstrereformparti på et eller andet tidspunkt ville blive sprængt, hvorefter Alberti/Høgsbro-fløjen (enten ved en tilbagevenden til Det forhandlende Venstre eller som selvstændig partigruppe) skulle udgøre et led i det af Dinesen påtænkte folketingsflertal. Muligvis har sidstnævnte også tumlet med tanken om, at dette folketingsflertal skulle have sin baggrund i et såkaldt mellemparti, men længere end til uforpligtende korridorsnak synes disse planer aldrig at være kommet.⁹⁶ Baggrunden for Dinesens politik var socialismens og de radikale venstrestrømningers vækst, en udvikling som man efter hans mening kun kunne bremse ved en samling af de konservative strømninger på landet, da byerne –

95. I 'Konservatismens historie i Danmark fra 1848 til 1936', bd. II (1936), s. 242.

96. Jvf. Sofus Høgsbros dagbog, op.cit., 20/5 1896 (s. 228), 8/9 1896 (s. 230), 12/8 1897 (s. 264), 5/2 1898 (s. 270) og 31/5 1899 (s. 285). Bojsen, op. cit., s. 503f.

især København – blev stadig mere radikale.⁹⁷ Dinesens muligheder for at vinde gehør inden for Højre for sine synspunkter vanskeliggjordes imidlertid af den forandring, som partiets vælgerkorps gennemgik i disse år, thi Højre var som tidligere omtalt inde i en udvikling, hvor landvælgernes andel af partiets vælgere faldt stærkt. Det interessante er, at Dinesen selv havde et medansvar for denne udvikling, thi en medvirkende faktor, måske endog den afgørende faktor, havde været det uofficielle valgsamarbejde med Det forhandlende Venstre ved valgene i 1892 og 1895, et valgsamarbejde som han havde været så ivrig for at få i stand, og som han på egen hånd fortsatte ved valget i 1898.⁹⁸ Ved at få højremænd til at stemme på venstremænd svækkede Dinesen utvivlsomt sin egen fløj i Højre, et politisk paradoks han ikke tog den fulde konsekvens af ved at bryde med sit parti. Dinesen var ikke forhandlende venstremænd i højreklæder, men en konservativ politiker, som ønskede at skabe en alliance, ja sandsynligvis også et nyt parti, med venstregrupperinger, men vel at mærke med det formål at trække disse i konservativ retning. Da den politiske udvikling og den manglende respons hos de venstremænd, Dinesen rettede sine frierier mod, efterhånden formindskede muligheden for at realisere disse ønsker, var der således ingen grund for ham til ensidigt at bryde med Højre; sådan et skridt ville ikke kunne gavne hans politiske planer og ville desuden bringe hans egen politiske fremtid i fare.

Jacob Scavenius ønskede at drage en anden konsekvens af forhandlingsårene i første halvdel af 1890'erne end Dinesen. Af Højres stemmæssige tilbagegang ved valgene i 1892 og 1895 mente han at have fået bekræftet, at en fortsættelse af samarbejdet med Det forhandlende Venstre ville føre til ruin for Højre, derfor måtte dette samarbejde ophøre og Højre stå frit til alle sider. Hans strategi gik ud på at dæmme op for socialismen ved at omskabe Højre til et nationalt fremskridtsparti, som ved at gøre sig til talsmand for økonomiske og sociale reformer (samt en grundlovsændring) dels skulle virke tillokkende for nye vælgergrupper dels skulle søge at få Venstrereformpartiet til at bryde med Socialdemokratiet. Ved imidlertid at slå så stærkt på Højres selvstændighed i forhold til andre partier – et tema som hovedsagelig var til intern brug i Højre – og ved tidlig og silde at kræve forbedringer for forsvarsvæsenet (tænkt som Højres pris i et eventuelt samarbejde med Reformpartiet) ødelagde Scavenius reelt mulighederne for at virkeliggøre sin politik. I øvrigt er det

97. Dinesens tale på Højres delegeretmøde 11-12/12 1896, Beretningen s. 54.

98. Bojsen, op.cit., s. 476. 'Århus Stiftstid.' 31/1 1898 ('Et Valgkartel'). Dinesen på Højres delegeretmøde 8-9/12 1898, Beretningen s. 128.

tvivlsomt, om disse muligheder nogensinde eksisterede for en politiker som Scavenius, der i mange venstremænds øjne var stærkt belastet af sit ivrige engagement i 1880'ernes provisoriepolitik.

Modsætningen mellem Dinesen og Scavenius bundede altså først og fremmest i en uenighed om, hvilken politisk strategi Højre skulle følge i tiden efter forliget i 1894, men modsætningen skærpedes af et forskelligt syn på tilværelsens åndelige og kulturelle foreteelser. Medens 'åndeligt frisind' var et begreb af stor positiv værdi for Scavenius, synes det nærmest at have været et skældsord for Dinesen.⁹⁹ Denne holdningsforskel betingede til dels deres forskellige geografiske og sociale opbakning i Højre, for selv om der ikke var tale om en ensidig landbofløj (agrarpolitikker var Dinesen afgjort ikke¹⁰⁰) contra en ensidig byfløj (Scavenius' skattereformtanker kunne ikke være uvelkomne for landets Højre), så kom de to politikere et langt stykke til at stå som eksponenter for sådanne synspunkter. Dinesen fordi byernes Højre, især det københavnske, nærede uvilje imods han 'bondske' kultursyn, og fordi de frygtede for, hvad alliancen med 'bønderne' i Det forhandlende Venstre kunne indebære. Scavenius fordi hans forsvarspolitiske synspunkter, hans påtvungne identifikation i kraft af det 'åndelige frisind' med de københavnske radikale venstremænd samt hans opbakning i 'Det unge Højre' måtte virke skræmmende på Højres vælgere på landet.

Situationen forandredes i slutningen af 1898, konfrontationen forvandlede til et samarbejde de følgende år. Baggrunden for denne tilsyneladende mesalliance var en udstrakt enighed om de økonomiske spørgsmål, som var aktuelle, først og fremmest skattereformen, men tilnærmelsen skyldtes desuden, at Scavenius opgav en del af de synspunkter, som havde været en fast bestanddel i hans retorik de foregående år (Højres selvstændighed, den kraftige betoning af forsvarssagen); i det lange løb kunne hans fraktion da heller ikke overleve denne kovending. Det interessante ved såvel Dinesens som Scavenius' adfærd i disse år omkring århundredskiftet er, at selv da de i og med skattekommissionens resultat i 1900 lagde afstand mellem sig og det øvrige Højre, bevarede de deres langsigtede politiske perspektiv fra 1890'ernes midte, således gik de beg-

99. 'Berl. Tid.' 25/8 1896 (Referat af Dinesens tale på et møde i Hillerød dagen før). Scavenius på Højres delegeretmøde 25/26/10 1895, Beretningen s. 51ff.

100. Dinesen gik ved flere lejligheder i rette med agrarerne bl.a. på et agrarpolitisk møde i Glostrup i marts 1897 ('Berl. Tid.' 3/3 1897). Ligeledes gik han undertiden i brechen for de mindre købstæders interesser, bl.a. på et møde i Hillerød i september 1899 ('Berl. Tid.' 27/9 1899).

ge imod dannelsen af en venstrereformregering.¹⁰¹ Scavenius foreslog en koalitionsregering af Højre og Venstrereformpartiet¹⁰² – en på dette tidspunkt dødfødt idé – medens Dinesen øjnede en mulighed for at virkeliggøre sin kongstanke om en konservativ alliance med vægten på landbointeresser, da 'de 8' opstod som en særlig politisk gruppering inden for Højre.¹⁰³ Imidlertid havde Mogens Frijs allerede på dette tidspunkt erkendt, at den politiske udvikling var løbet fra slige tanker; han så ingen anden udvej end at lade Venstre komme til.¹⁰⁴

Dinesens forbindelse med Højre i årene efter Systemskiftet var undertiden tynd, og efter folketingsvalget i 1910 dannede han sammen med 5 andre folketingsmænd fra Højre en ny partigruppe, 'Det moderate Højre'.¹⁰⁵ Det blev imidlertid kun et intermezzo i dansk politik, ved folketingsvalget i 1913 faldt 5 af de 6, og blandt de faldne var Lars Dinesen.

Scavenius havde været overordentlig tæt på at bryde med Højre i 1901, fordi partiledelsen efter hans mening havde modarbejdet hans kandidatur i Thisted-kredsen. Spørgsmålet om salget af de vestindiske øer bragte ham dog tilbage til partifolden,¹⁰⁶ og i de følgende år var han medlem af partiledelsen, 1902-1905 sågar formand for Højres forretningsudvalg.¹⁰⁷ I øvrigt gjorde han sig i disse år bestandig til talsmand for en forsonende holdning over for De Frikonservative (det parti som 'de 8' havde dannet i 1902).¹⁰⁸

Højres fornyelse indtraf først med dannelsen af Det konservative Folkeparti i 1915. I årene umiddelbart efter systemskiftet havde reorganisationsforsøgene ikke været særlig gennemgribende,¹⁰⁹ men efter at 'det gamle Højre's ledende medlemmer efterhånden døde (P. G. C. Jensen i 1911, professor Scharling i 1911, Estrup i 1913), kom der skred i tingene. Ejendommeligt er det, at nyorienteringen fandt sted det år, hvor såvel Dinesen som Scavenius døde; det nye partis ideologi mindede mest om de tanker, som sidstnævnte havde været forkæmper for en snes år tidlige-

101. Dinesen bl.a. på det i den foregående note omtalte møde i sept. 1899. Scavenius på Højres delegeretmøde 7-8/12 1899, Beretningen s. 46.

102. På Højres delegeretmøde 6-7/12 1900, Beretningen s. 109. 'Højrebladet' 9/2 1900 ('Sammenkomst i 3. og 4. kreds').

103. 'Berl. Tid.' 19/6 1900 (aften) (Referat af Dinesens vælgermøde i Hillerød 18/6).

104. Brev af 4/3 1900 til Carl William Ahlefeldt-Laurvig (dennes arkiv, A1).

105. Alfred Bindslev, op. cit., II s. 218.

106. Beretning fra Højres ekstraordinære delegeretmøde 5/7 1902 (1902), s. 78. 'Nationaltid.' 14/8 1902 ('I anledning af landstingsvalgene', II af Scavenius).

107. Højres protokol, bd. 5, 9/12 1902 og bd. 6, 24/11 1905.

108. Højres protokol, bl.a. bd. 5, 1/7 1903 og bd. 6, 6/2 1910.

109. Jvf. Højres delegeretmøde 5/7 1902.

re. Den sociale og politiske udvikling siden da havde i høj grad betinget dette resultat, men interessant er det endvidere, at en af Scavenius' nærmeste medarbejdere fra 1890'erne, Asger Karstensen, spillede en særdeles aktiv rolle ved dannelsen af det nye parti.¹¹⁰

110. Alfred Bindslev, op. cit., II s. 264f. I øvrigt havde Asger Karstensen taget den konsekvens, som Scavenius veg tilbage for. I december 1898 havde han – uden at bryde med Scavenius – dannet 'Den nationale Fremskridtsforening' ('Dagen', 16-20-30/12 1898), som tog afstand fra Højres forfatningspolitik og gik ind for en venstregering ('Centrum' (foreningens organ, som findes på Det Kgl. Bibl.) 3/5 1899). Selv om foreningen kun fik en kort levetid, kan man uden at overdrive trække en linje fra den til Det konservative Folkepartis dannelse 16-17 år senere.